

Gaál Lajos

Gömör természeti öröksége 27.

A Radzim

A Gömör-Szepesi Érchegységet délről övező Rócei-hegység legmagasabb és egyben legjelentősebb hegye a Radzim. Jellegzetes, kelet-nyugati irányban megnyúlt csonka gúla alakját minden oldalról messziről látni. Ugyanúgy szembe tűnik, ha déli irányból, vagyis Csetnek felől közelítjük meg, vagy ha északról, Dobsina irányából utazunk errefelé. Nem csoda, hiszen a Radzim eléri a 990 m tengerszint feletti magasságot, ami jóval túlszárnyalja a környező hegycsúcsokat, hegyhátaikat. Ettől csak a Rócei-hegységet észak felől övező Érchegység csúcsai magasabbak.

A Radzimnak és a környező tájnak sajátos varázsa van. Régi bányavidék ez. A 19. század második felében gróf **Andrássy Géza** birtokolta a Felsősajó környéki, ún. dobsina-oláhpataki bányacsoporthoz tartozó vasbányákat, mígnem 1900-ban vétel által a *Rimamurány-Salgótarjáni Vasmű Részvénytársasághoz* nem került. Napjainkban Felsősajó térségében már nem folyik bányászat, az alsó-sajói vasbánya is egyre kevesebb embert foglalkoztat.

A Radzim alatt két kis falucska búvik meg: északon Felsősajó, a déli oldalon pedig Berdárka. Az utóbbi cseresznyéiről is elhíresült. Valamikor még Rimaszombatba is hordtak belőle. Emlegették is a régi rimaszombatiak, hogy az előre gondolkozó gazdasszonyok a piacon nem vették meg a drága primőrcseresznyét, hanem megvárták a szezon után behozott olcsóbb, de kitűnő berdárkai cseresznyét.

Míg Berdárka a Radzim alatti déli lejtésű domboldalon, Felsősajó az itt még patakként csörgedező Sajó völgyében fekszik. A Sajó innen nyugatra, a *Sztolica-hegy* alatt ered, de a környező forrásoknak és hegyi patakoknak köszönhetően gyorsan hízik, és Oláhpatakhoz érve már folyócskává duzzad. A Radzim északi lejtőjén is több bővizű forrás fakad. Nem véletlenül, hiszen a Radzim egy karsztosodott mészkőből álló, észak felé dőlő sapkát képez, melynek hasadékaiban, repedéseiben a leszivárgó csapadékvíz barlangokat és karsztos üregeket oldott ki. A mészkősapka alatt azonban vízátnemeresztő

kőzetek is előfordulnak, miáltal a mészkő üregeiben természetes tartályként nagyobb mennyiségű karsztvíz is felgyűlhet. Ezt csapolják le a karsztforrások.

A Radzim oldalai igen meredek, sziklásak. Ha azonban nem sajnáljuk a fáradságot és leküzdjük a kellemetlen mészköves emelkedőt, az élmény mindenért kárpótol. Meglepetésünkre ugyanis hegycsúcs helyett egy miniatűr fennsíkron találjuk magunkat, amelynek szegélyéről minden oldalra pompás kilátás nyílik. A fennsíkot középen egy szerkezeti törésvonal osztja ketté. A keleti részen emelkedik ki a Radzim főcsúcsa, 991 m tengerszint feletti magassággal. A nyugati rész szegélyén is található egy csúcs, ez azonban jóval alacsonyabb, magassága 961 m tengerszint feletti. Ez az *Alsó Radzim*. Nyugati és északnyugati lejtői meredeken zuhannak alá. Mély barázdákkal tagolt, mészköves, sziklás rész ez, amelyen feljutni igen nehéz feladat lenne. A Radzim fennsíkja legkönnyebben a déli lejtőn keresztül juthatunk fel, ahol a meredek sziklákat lépcsőzetesen fellépő teraszok tagolják. A fennsík északi részén néhány tölcsér vagy tál alakú mélyedést, vagyis töbröt is találunk, amely elmaradhatatlan kísérője a karsztos fennsíkoknak. Barlangok is előfordulnak a Radzimon. Legnagyobbjuk az északi lejtőről ismert 35 m mély aknabarlang, amelyet egy omlás választ el a közvetlen szomszédságában húzódó 80 m hosszú lejtős barlangjárattól.

Felmerülhet a kérdés, hogyan kerülhetett ide ez az aprócska karsztfennsík, amely tulajdonképpen kicsinyített mása a távolabb eső nagy fennsíkoknak, mint a Szilicei-, a Pelsőci-, a Murányi- vagy a Sztracenai-fennsík. A magyarázatra 1973-ban jöttek rá, amikor Melléte határában bebizonyították, hogy a triász- és jurakori mélytengeri

Radzim (a háttérben) • Gaál Lajos felvétele

mellétei üledéksorozatra egy hatalmas takarószerkezet csuszamlott rá, amelyet szilicei takarónak neveztek el (a Gömörország 2004. évfolyam 2. számában írtunk róla). Ez a javarészt triász kori sekélytengeri mészkövekből és dolomitokból álló takaró építi fel a *Gömör-Tornai-karszt* fennsík-jait, de hasonló takarók alkotják a Murányi-fennsíkot és a *Szlovák Paradicsom* mészkővidékét is. Ez az eredetileg egységes terjedelmes sekélytengeri mészkőtábla akkor kezdett széttöredezni, amikor a krétakorban az Érc-hegység és környéke emelkedésnek indult. A kristályos aljzat felboltozódása nemcsak a rajta lévő mészkőtábla széttöredezését vonta maga után, hanem annak különböző irányú gravitációs lecsuszamlását is. Így a Murányi-fennsík kelet felé utazott, ahol rácsúszott a *Vepori-hegység* kristályos kőzeteire, a Szepes-Gömöri-karszt mészkövei pedig délnek vették irányukat, és betakarták a tornai mélyebb tengeri és a mellétei óceáni rétegeket. Ennek a lecsuszamlott mészkőtáblának egyik maradványa a Radzim. Ezért emelkedik ki ilyen magasan a környező hegyek fölé, és ezért maradt fenn jellegzetes csonka gúla alakja. A karszt amúgy is sokáig fenntartja eredeti fennsík-formáját, mivel a csapadékvizek nem a lejtőiket koptatják, hanem a karsztos üregeknek, hasadékoknak, barlangoknak köszönhetően eltűnnek a mészkő belsejében, és ott folytatják romboló vagy építő munkájukat. A Radzim mészköve és dolomitja is megegyezik a nagy karsztfennsíkokon található típusokkal. Fellelhető itt a sötétszürke, fehér kalcit ereztű gutensteini mészkő és dolomit, valamint a felette elhelyezkedő világos, helyenként rózsaszínes steinalmi mészkő. Hasonló, de jóval kisebb takarómaradvány a krasznahorkai várhegy is.

Az ily módon fennmaradt takarómaradványok általában rendkívül értékesek, hiszen elengedhetetlen bizonyítékai a korábban végbement szerkezeti mozgásoknak, de szigetként őrzik egyes igen ritka növény- vagy állatfajok gyakran utolsó képviselőit. Így van ez a Radzim esetében is. A mészkősziget számos ritka vagy védett növényfajjal közül kiténik a deres hamuvirág (*Ligularia glauca*). Fő előfordulási helye az ázsiai hegyek és erdős sztyeppék, az Ob mellékfolyásaitól és északkeleti Kazahsztán vidékétől húzódik középső Mongóliáig. Elvéve Ukrajnában, Romániában és a bulgáriai Rila-hegységben is fellelhető. A Radzim ennek az előfordulási térségnek a legnyugatibb lelőhelye. Ez a faj a miocéntenger visszahúzódása után a Kárpátok hágóin keresztül nyomulhatott be a Kárpát-medencébe, ahol valószínűleg a hegység szegélyterületén szaporodott el. Innen azonban a későbbi emberi beavatkozások következtében teljesen kipusztult. A Radzim sziklás lejtőjének is csak olyan részén maradt meg, ahova ember nemigen tud feljutni. A hegy azonban otthont adott más értékes növényfajnak is. Ilyen a felvidéki kökörccsin (*Pulsatilla slavica*), sajmeggy (*Prunus mahaleb*), a méregölő sisakvirág (*Aconitum anthora*), a nyakperecfű (*Corthusa matthioli*), a havasi iszalag (*Clematis alpina*) vagy a cifra kankalin (*Primula auricula*).

A deres hamuvirághoz hasonló példát az állatvilágból is fel tudunk hozni. A *Duvalius* nemhez tartozó futrin-

kafajok kizárólag a barlangi környezethez alkalmazkodtak, látószervük teljesen visszafejlődött, pigmentjük kifakult, tapogatószerveik viszont rendkívül kifejlődtek. Mivel mozgásterük a barlangokra, földalatti üregekre korlátozódott, úgyszólván minden karsztterületen más-más faj vagy alfaj fejlődött ki. Így például a *Duvalius microphtalmus* a Tátra és a Fáttra barlangjaira jellemző, a *Duvalius bokori* vagy *Duvalius sziliczensis* a Gömör-Tornai-karsztra, a *Duvalius goemoeriensis* pedig a Derencsényi-karsztra. A Radzim zombolyaiban a *Duvalius bokori valyanus* alfajt találták meg, amely csupán a Sztracenai-hegység és a Murányi-fennsík barlangjaiból ismert. Bizonyítja tehát a két karsztvidékhez való kötődését, vagy múltbeli összefüggését. A Radzim mészkősziklái ezen kívül megfelelő fészkelő helyet nyújtanak számos madárfajnak is, amelyek közül legértékesebb a kritikusan veszélyeztetett szirti sas (*Aquila chrysaetos*).

A Radzim rendkívüli természeti értékei ellenére sem védett terület. Védetté nyilvánításának gondolata már az ötvenes évek végén felmerült, a konkrét tervek azonban csak 1988-ra készültek el. Ez pedig már későnek bizonyult, mivel a védetté nyilvánítás bürokratikus folyamata elhúzódott, és 1989 után a tervezetbe beleszóltak a földtulajdonosok és más érdekcsoportok is. A tervezetet a természetvédelmi szakemberek többször is átdolgozták, igyekezve legalább részben megfelelni a tulajdonosok érdekeinek. Sajnos ez sem segített, egyes erdőtársulatok öncélú profitérdekeltsége erősebbnek mutatkozott. Az utolsó tárgyalások még 2002-ben is folytak. A védettség pedig ugyancsak indokolt lenne, nemcsak a fentebb leírt okokból, de az erdők védelme miatt is. A déli lejtők bükköseit a múltban már részben tönkretették, azonban az északi rész mintegy 120 éves eredeti bükkös erdői még fennmaradtak. Ezekhez sajátos növény- és állatvilág is kapcsolódik.

Csak remélni tudjuk, hogy Gömör e sajátos és pótolhatatlan értékű hegye egyszer méltó védelmet kap. Csak ne legyen túl későn.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Eisele Gusztáv

1907: Gömör és Kishont törvényesen egyesült vármegyének bányászati monográfiája. Selmechánya, 546 o.

Hajdúk, Juraj

1957: *Ligularia glauca* (L.) O. Hoffmann, nový druh v československej flóre. *Biológia* 12, 5, Bratislava.

1960: Výskyt a rozšírenie niektorých rastlín na Radzime. *Biológia* 15, 9, Bratislava.

Štefanča, Peter

1972: Nová speleologická lokalita – Radzim. *Slovenský kras* 10, Martin, 136-138. o.